

УДК: 784.1:378.096](477)

МОЛОДІЙ Ольга Романівна –
заслужена артистка України, доцент,
доцент кафедри методики музичного
виховання та диригування
Інституту мистецтв ДВНЗ
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
e-mail: mamamela@ukr.net

ОБУХ Людмила Василівна –
кандидат мистецтвознавства,
асистент кафедри виконавського мистецтва
Інституту мистецтв ДВНЗ
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
e-mail: obuchmila@bigmir.net

ІНТОНАЦІЙНИЙ САМОКОНТРОЛЬ ЯК ОДИН ІЗ КОМПОНЕНТІВ СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ У КЛАСІ ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Докорінні соціально культурні та економічні зміни в Україні вимагають відповідних перетворень у системі професійної освіти, зокрема такої її галузі, як музична та музично-педагогічна підготовка спеціалістів. Суспільству як ніколи необхідні компетентні професіонали.

У сучасному музичному виконавстві питання самоопанування, самоактивації та креативності у вирішенні поставлених завдань актуальне саме тому, що безпосередньо впливає на популярність та відповідну винагороду у певних еквівалентах. Така мотивація стимулює творчий самоконтроль, що позначається на якості виконання. У процесі підготовки майбутнього вокально-хорового виконавця важливого наголосу набуває питання

самоконтролю студента у ракурсі вокальної інтонації як, власне, основи самоконтролю.

Як свідчать опрацьовані нами наукові розвідки, інтонаційний самоконтроль, як одна із сторін навчальної діяльності, так чи інакше присутній на всіх етапах і формах навчальної підготовки майбутнього виконавця. Проте розвивається він переважно неусвідомлено з боку студента.

Можливості набуття навичок інтонаційного самоконтролю в навчальній діяльності студентів можуть бути розширені завдяки систематичній, цілеспрямованій праці педагога, за умови розвитку у майбутніх фахівців внутрішнього прагнення до досягнення стабільних результатів, формування потреби постійно контролювати власні дії, прогнозувати і корегувати їх.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безпосередньо в мистецтвознавчій літературі питання інтонаційного самоконтролю студента-співака у класі постановки голосу піднімали у своїх науково-методичних напрацюваннях українські педагоги О. Бандрівська, Я. Кушка, Х. Михайлюк, В. Чайка. Вивчення загальнопедагогічної вокальної літератури з питань розвитку інтонації та самоконтролю дають підставу вважати, що проблема розвитку самоконтролю і його специфічного вигляду – інтонаційного самоконтролю у майбутнього вокально-хорового співака на заняттях з постановки голосу залишається однією з найважливіших у вокальній педагогіці. Цінним вважаємо й власний педагогічний досвід щодо досягнення розуміння студентами значення вироблення потрібного навичку.

Мета статті. Власне інтонаційний самоконтроль як один із компонентів професійної підготовки студента-співака став *предметом* нашого дослідження. Комплексно й системно дослідити роботу над інтонаційним самоконтролем у процесі підготовки студента у класі постановки голосу, в тому числі узагальнивши власний викладацький досвід.

Виклад основного матеріалу дослідження. Працюючи у класі постановки голосу, кожен педагог усвідомлює, що голос студента являє собою складне та багатогранне явище. З одного боку, це досконалий, «живий» інструмент, який безпосередньо пов'язаний з виконавцем, його думками, почуттями. Тому саме від настрою співака, його психічного стану залежить якість звучання.

На заняттях співаків, на думку провідних спеціалістів, слід застерігати від пасивної, інертної роботи, тому що такий стан негативно впливає на якість звуку і тягне за собою збільшення кількості приспівування для досягнення певних завдань.

З другого боку, як будь-якому інструменту, співакові характерний ряд властивостей, ступінь розвитку яких свідчить про його вокальну майстерність. Тому, співацький голос вимагає систематичної, педагогічно грамотної роботи та професійного, дбайливого ставлення. Головна особливість цієї роботи міститься в тому, що керування процесом співу здійснюється виключно за допомогою якісного оцінювання звучання, а контроль – сформованого слуху. Але надзвичайно велику роль у формуванні співацького звуку грає емоційне підґрунтя. Студент повинен пам'ятати, що жодного звуку не має бути

виконано без певного емоційного навантаження. Кожна дія процесу співу має підпорядковуватися емоційній забарвленості, яка залежить від образного змісту виконуваного твору.

Племінниця та улюблена учениця Соломії Крушельницької, видатна українська камерна співачка і педагог початку ХХ ст. Одарка Бандрівська на основі свого довголітнього і плідного педагогічного досвіду теоретично обґрунтувала методику навчання співу. Власне, вона одна з перших в західно-українській вокально-методичній літературі підняла питання самостійної праці студента над музичним твором і вокалом, його самоконтролю: «Самостійна праця над засвоєнням музичного твору, на мою думку, повинна проводитись від перших занять по вокалу, а самостійна робота над постановкою голосу дещо пізніше, як студент зрозуміє, що педагог вимагає, шойно, як студент розвине свій вокальний слух (здатність за якістю звуку визначати правильність функції голосового апарату) та навчитися при співі себе слухати самокритично» [1, с. 52].

Відомий український вокальний педагог Володимира Чайка відводить самоконтролю в навчанні студентів-вокалістів особливе значення: «Самоконтроль співака – це обов'язкова частина процесу співу та художньої творчості. Тут його треба розглянути з погляду можливості керувати звучанням голому. Кожний співак у процесі співу контролює свій вокальний стан здебільшого рефлексивно. Порушення самоконтролю викликає труднощі у співі, а втрата самоконтролю робить спів неможливим» [4, с. 45].

В. Чайка радить студенту з самого початку навчання слідкувати за своїм співом, за своїми слуховими, вібраційними, м'язовими, фізичними відчуттями, які треба фіксувати у вокальній пам'яті. На її думку, основним критерієм самоконтролю завжди має бути фізична свобода і комфортність голосового апарату. Важливим завданням самоконтролю є недопущення того, що виходить за межі індивідуальності і можливостей співака: чи це буде надмірна сила звуку, перебрання дихання, погана артикуляція тощо. Вершиною самоконтролю є вміння слідкувати і спостерігати за собою ніби з боку [4].

Не менш важливим Володимира Чайка вважає м'язовий самоконтроль. М'язові відчуття співака локалізуються у багатьох ділянках тіла, пов'язаних із голосовим апаратом. Співак може відчувати працю діафрагми і мускулатури пресу (живота, розташування м'язів в області зіву, при

піднятті м'якого піднебіння, стан мускулатури шиї). У свідомості кваліфікованого співака закарбовані звичні для нього м'язові відчуття під час правильного співу, і ці відчуття є правдивими та потрібними. Для досвідченого вокаліста вони є природними і невідчутними, як функціонування будь-якого іншого здорового органу. Однак порушення свободи і природності призводить до порушення м'язової свободи і створює незвичні, неприємні, навіть болючі відчуття напруженості, які сигналізують співакові про те, що у його голосовому апараті не все гаразд. Найважливіші м'язові відчуття локалізуються в області шиї, зіву і м'якого піднебіння органів артикуляції – язика, вуст. При правильній манері співу м'язові відчуття закріплюються і стають звичними, співак їх не відчуває [4].

Як стверджує Ярослав Кушка, виконавець-вокаліст із розвиненим вокальним слухом відрізняється від аматора не будовою органів чуття, а особливо дією вищих слухових аналізаторів та умовними рефlekсами, виробленими під час тренувань і зафіксованих у відповідних ділянках головного мозку. Він радить молодому вокалісту працювати над слухом безупинно, кожен день удосконалюючи себе слуханням видатних співаків під керівництвом педагога. Виробляючи техніку і культуру співу, опрацьовуючи голос, розвиваючи художній смак, здатність чути й контролювати самого себе під час співу, він поліпшуватиме вокальний слух, який є надійним засобом формування вокально-художнього звуку. Контролюючи та аналізуючи звучання голосу, при правильній його поставі, педагог може покращити вокальний слух учня. «Вокальна практика вказує на важливість розвитку легкого, летючого звуку, якого можна досягти, лише дбайливо та послідовно розвиваючи вокальний слух співака. Педагог, впливаючи на вироблення в учня відчуття головного резонування, досягає можливості керувати явищем високого формування звуком, регулюючи роботу незмінних резонаторів носоглотки. Фізіологічна сутність внутрішніх відчуттів, які сприяють виникненню високої форманти, така: коливання повітря викликає подразнення нервових закінчень – віброрецепторів, які концентруються в місцях резонування, тобто на стінках ротоносоглотки та придаткових порожнин носа. Контроль за цими відчуттями може покращити вокальний слух» [2, с. 38].

На переконання керівника легендарного вокального колективу «Росинка», знаного педагога Христини Михайлюк, вокально-

слуховий самоконтроль цілковито базується на вокальному звуці самого співака, який повинен розвиватися в процесі навчання одночасно з прогресом музичного інтелекту.

Слуховий самоконтроль несе в мозок найважливішу в співі інформацію, але може і підвести співака, особливо недосвідченого, по двох причинах: перша полягає в тому, що людина чує себе одночасно двома способами – звук доходить до слухового апарату через внутрішні порожнини і зовні – через вуха. Оточуючі чують співака тільки через зовнішній канал – свого вуха. Тому людина, коли слухає свій голос у записі, як правило, не впізнає його. Друга причина полягає у пристосуванні недосвідченого співака до постійних акустичних умов. Студент, починаючи співати у приміщенні з незвичною акустикою втрачає відчуття звичного слухового самоконтролю і, не вміючи пристосуватися до незнайомої акустики, старається виправляти недоліки (як йому здається) – втрату дзвінкості, поганий резонанс, форсуючи звук і практично погіршуючи цим тембр і летючість його. Про художню сторону виконавства в цьому випадку говорити не доводиться. Педагогу необхідно враховувати таку можливість «спотворення» слухового самоконтролю і старатися хоч би на початковому етапі навчання проводити заняття в одному і тому ж приміщенні. Бувають випадки неповноцінного слухового самоконтролю, тобто співак не чує своїх недоліків (часто співаки не зауважують дтонації, чіткої дикції, звукоутворення). В такому випадку бажано виключити зовнішній контроль шляхом прикриття зовнішнього вуха (зокрема слухавками). При цьому співак буде чути себе тільки через внутрішні вушні канали [3].

Як свідчить багаторічний власний вокально-педагогічний досвід, завдання не тільки теоретично, а й практично пояснити студентам поняття інтонаційного самоконтролю в роботі над голосом можливе на заняттях безпосередньо за допомогою вокальних вправ, вокалізів та творів, які є в роботі. Систематичні заняття дозволяють закріпити розуміння цього поняття та його значення для успішного розвитку вокальної майстерності майбутнього співака.

Вокальні вправи, розспівки виконують роль не стільки, так званого, розігріву голосового апарату, а, власне, здобуття та закріплення певних співочих навиків. Розпочинати роботу слід використовуючи вміло підібрані, розміщені у порядку зростання складності, вокальні вправи. У процесі співу студентам постійно має звертатися увага на те, що контролю з їх боку

підлягають усі процеси, які відбуваються в організмі під час утворення і ведення звуку. Це, в першу чергу, правильне співоче дихання, що вимагає активної участі нижніх ребер та діафрагми, вміння утримати та розподілити набране повітря, створивши опору для вокального звуку, вміння спрямувати звук в головний (особливо важливо) резонатор та втримати його у високій позиції, вміння грамотно провести звук у різних варіантах (при послідовному русі чи стрибках, у різних штрихах, на різні чи один склад). Особливий акцент має бути звернений на потребу уваги та самоконтролю у вправах, що вимагають точності інтонування у зв'язку з певною складністю (хроматичні ходи, спів по тризвуках вверх і, особливо, вниз, стрибки на кварту, квінту та октаву, великі та малі секунди та інші моменти).

Таким чином, викладач готує студентів до сприйняття теоретичного матеріалу, який дає розуміння, визначення поняття інтонаційного самоконтролю. Особливо підкреслюється той факт, що на третьому році навчання якраз зростає актуальність вироблення навиків самоконтролю, так як наближається час самостійної роботи над подальшим розвитком свого голосу, а також, час практичної роботи з дітьми, вокально-хоровими колективами під час педагогічної практики та майбутньої творчої роботи.

Закріплення поняття та навичку самоконтролю відбувається протягом усієї наступної роботи над різними за характером, стильовими особливостями, манерою звукоутворення та звуковедення творами, де студенти мають можливість перевірити дієвість власного інтонаційного самоконтролю, як засобу досягнення вищого рівня вокальної техніки та виконавської майстерності. Інтонаційний самоконтроль для вокально-хорової роботи, дуже важливий ще й тому, що для строю та ансамблю неможливо обійтись без вироблення єдиної позиції звука та манери звуковедення, основою для яких є уважний і постійний контроль власного звуку.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, прослідковуючи методичні напрацювання висококваліфікованих вітчизняних вокальних педагогів різних часів та узагальнюючи власні педагогічні напрацювання, ми знаходимо багато спільних поглядів на проблему інтонаційного самоконтролю та способів її вирішення. Звідси можемо стверджувати, що інтонаційний самоконтроль виступає як умовний рефлекс, який піддається вишколу та удосконаленню як з

боку педагога, так і з боку співака-початківця завдяки систематичній та цілеспрямованій праці обох.

Важливість такого навичку як самоконтроль є незаперечною для успішного розвитку вокальної майстерності; даний навик здобувається тільки за допомогою наполегливої та систематичної праці співака, в якій беруть участь усі органи та системи нашого організму; цей процес є психофізіологічним і вимагає активної участі свідомості, як, зрештою, будь-який процес, що веде до розвитку і вдосконалення.

Принципи усвідомленого виконання, професійного самоаналізу, інтонаційного контролю та сценічного самоконтролю мають стати базовими для навчальної програми з постановки голосу. Подальші наукові розвідки з даної проблематики дозволять не тільки підсилити методичний інтерес, але й стимулюватимуть навчально-освітній процес виховання студента-співака.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бандрівська О. Науково-методичні праці, статті, рецензії: Наукові збірки ЛДМА ім. М. Лисенка. Випуск 6. / упор. Р. Мисько-Пасічник. – Львів: «Апріорі», 2002. – 148 с.
2. Кушка Я. Методика навчання співу: Посібник з основ вокальної майстерності. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2010. – 288 с.
3. Михайлюк Х. Формування навиків самоконтролю як необхідна умова розвитку співочого голосу / Христина Михайлюк // Вокальне мистецтво: Історія. Сучасність. Перспективи: збірник статей / ред.-упор. Г. Карась. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. – С. 178–182.
4. Чайка В. Мистецтво творити голосом. Роль психофізіологічного стану студента у розвитку його вокальної майстерності: поради педагога / Володимира Чайка. – Львів: Місіонер, 2008. – 104 с.

REFERENCES

1. Bandriwska, O. (2002). *Naukovo-metodychni pratsi, statii, retsenzii*. [Scientific and methodical work, articles, reviews]. Lviv: «Apriori».
2. Kushka, J. (2010). *Metodyka navchannia spivu : Posibnyk z osnov vokalnoi maisternosti*. [Methods of teaching singing: Guide to the basic of vocal skills]. Ternopil: Bogdan.
3. Mikhailyuk, H. (2015). *Formuvannia navykiv samokontroliu yak neobkhydna umova rozvytku spivochoho holosu*. [Formation of skills of self-control as a necessary condition for the development of singing voice]. Ivano-Frankivsk: Folio.
4. Chaika, V. (2008). *Mystetstvo tvoryty holosom. Rol psykhoфизиологического стану студента у розвитку його вокальної майстерності : поради педагога*. [Create art voice. The role of psychophysiological state of student in developing his vocal skill: teacher tips]. Lviv: Missionary.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

МОЛОДІЙ Ольга Романівна – заслужена артистка України, доцент, доцент кафедри методики музичного виховання та диригування Навчально-наукового інституту мистецтв ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Наукові інтереси: мистецька освіта у вищій школі, методика музичного навчання та виховання, вокальне виконавство.

ОБУХ Людмила Василівна – кандидат мистецтвознавства, асистент кафедри виконавського мистецтва Навчально-наукового інституту мистецтв ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Наукові інтереси: мистецька освіта у вищій школі, методика музичного навчання та виховання, діаспорознавство, вокально-хорове виконавство, музична психологія.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MOLODIY Olga Romanivna – Honored Artist of Ukraine, Associate Professor, Assistant professor of music education methods and conducting Training and Scientific Institute of the Arts State Higher Educational Institution «Carpathian National University V. Stefanyk».

Circle of scientific interests: art education in high school, methods of musical training and education, vocal performanse.

OBUKH Lyudmila Vasylivna – Ph.D., Lecturer, Assistant Department of Performing Arts Education and Arts Scientific Institute State Higher Educational Institutional «Carpathian National University V. Stefanyk.»

Circle of scientific interests: art education in high school, methods of musical training and education, diasporoznavstvo, vocal and choral performanse, music psychology.

Дата надходження рукопису 22. 04. 2017 р.